

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І МОРАЛІ

Співвідношення права та моралі завжди цікавила філософів, бо вони існують і функціонують у тісній взаємодії, незважаючи на різні етапи, шляхи розвитку. У сучасному світі є багато думок щодо їх взаємодій, значення права та моралі, їх вплив на людину. Уже давно доведено, що взаємозалежність цих понять має логічний зміст і одне поняття доповнює інше, адже їх співвідношення є досить популярним серед філософів.

Проблему взаємодії права та моралі досліджували багато філософів, мудреців, богословів, серед них були: Арістотель, Геракліт, Цицерон, Г. В. Ф. Гегель, Т. Гоббс, І. Кант, Е. Ю. Соловйов, Г. Харт та інші.

У процесі розвитку цивілізації потрібно регулювати суспільні відносини за допомогою певних правил, норм, регуляторів. Цей розвиток спонукає до переосмислення ролі соціальних регуляторів, певних правил, зокрема права і моралі, які є основними факторами нормалізації суспільства.

Мораль базується на внутрішньому переконанні індивіда свого обов'язку та закликає до відповідних вчинків та нести відповідальність за них. Право і мораль стоять на одному рівні у системі соціальних норм. На нашу думку, моральні норми з точки зору суспільства є найвищим критерієм поведінки. Норми моралі є продуктом історичного розвитку суспільства, адже вони зародилися значно раніше ніж правові та політичні норми, ніж державна організація. Ми вважаємо, що виникнення моралі пов'язане з розвитком людської праці, адже з'явилася необхідність регулювати відносини між особистістю і первісним колективом. Вони сформувалися в боротьбі зі злом, для перемоги добра, затвердження людолюбства, справедливості тощо.

Значиму роль у системі соціального регулювання з моменту його створення почало відігравати право. Правова система закріплює найважливіші моральні принципи, моральну культуру певної країни, виходячи з цього, можна зробити висновок, що право повинне бути моральним, а закони – гуманні та справедливі [3, с. 89].

Право за своє специфікою є унікальне явище, що має певну систему, інститути, норми, відповідно до природничої концепції права. Цей підхід розуміння права дає визначити форму свободи та рівності, критерії та джерело справедливості. Така теоретична позиція безумовно пов'язує між собою моральне та юридичне, адже право є такою сумішшю юридичних, етичних та моральних норм. В основу покладено принципи: справедливість, гуманізм, рівноправність, свобода, природнього права людей. Таке розуміння права виникло в античну епоху, представниками якого були Арістотель, Демокріт, Цицерон, Платон,

Сократ. Вони у своїх працях обґрунтовували право як справедливість, що базується на моральній основі та закладене самою природою в людину, хоча у 17 ст. її відродили Т. Гоббс, Д. Локк, Г. Гроцій тощо. У німецькій філософії значний внесок у взаємодії права і моралі зробили І. Кант і Г. В. Ф. Гегель.

Кантівська філософія про вчення право і мораль постає як соціальний регулятор. Філософське вчення про право І. Кант відносить до сфери моральної філософії. Німецький філософ визначає галузь права як дозволеного виконання вимог категоричного імперативу, а мораль – як сферу дотримання морального закону. Мислитель вважав, що право та мораль взаємно формують одне одного: моральність індивіда виявляється в його правоздатності, а право означає, визнання публічною владою моральної самостійності підданих і відмову від опіки над ними. Мораль встановлюється суспільною думкою, що розкриває «священність» права. Правопорядок Кант визначив як «соціальним простором людської моралі», і лише там, де є таке сприйняття, тоді боротьба та повага до нього перестають залежати від мінливих уявлень про щастя, успіх і благополуччя. У свої працях філософ не намагається вивести правові норми з моральними, а у правовій законності він вбачає гармонію невтручання держави у процес самовиховання. Специфіка моралі – в тому, що вона потребує автономного встановлення і виконання «обов'язку заради самого обов'язку» – без будь яких зовнішніх розрахунків. Через право держава висловлює повагу та довіру до моральної автономії особистості [2, с. 99-100;4, с. 16-17].

Важливе місце у творчості Г. В. Ф. Гегеля посідає співвідношення права та моралі, відповідно до цього він виділив теорію, яку назвав «ідея абсолютної моралі». Відповідно до цієї теорії, моральність є духом народу, вона містить абстрактні права та мораль, але одночасно кожна з цих категорій є правом. Єдність права та моралі філософ розкриває через категорію моральності, що є соціально-практичною реальністю. Мораль, моральність, державний інтерес становлять особливе право, оскільки кожна з цих форм є визначення та наявне буття свободи. Колізія між ними може відбутися лише настільки, наскільки всі вони на одній і тій самій лінії і є правом, так вважав мислитель. Отже, для Г. В. Ф. Гегеля право та мораль є проявом волі людини в межах об'єктивного духу, який поєднує в собі норми права та моральні принципи, що становить становить певний ступінь розвитку свободи. Право й мораль у його системі існують у сфері моральності й не можуть відокремленими один від одного впливати на суспільні відносини [2, с. 101].

У 20 ст. цю дискусію продовжив А. Шопенгауер. За його словами право вимагає нікому не шкодити, а мораль усім допомагає, але скільки може. Представники класичної німецької філософії помітили, що золоте правило моралі в позитивній формі (стався до людей так, як хочеш, щоб вони до тебе так відносилися) відповідає принципам моралі, а в

негативній (не роби такого, чого не бажаєш, щоб робили тобі) – виражає зміст права. У теперішній етиці це золоте правило згадують як категорію «повсякденної моральної чи правової свідомості» [2, с. 101].

Існує інший підхід, який дуже близький теорії позитивізму в юриспруденції. Цей підхід ґрунтується на положенні того, що право і мораль – це несумісні речі, адже перше пов'язане з примусом, а друге – із свободою. Така концепція виникла і оформилася в 19 ст., представниками якої були Д. Остін, Н.М. Коркузов, Г. Ф. Шерншеневич, Г. Харт тощо. Прихильники цієї теорії намагаються звільнити право від моралі, адже вважають, що право не повинне містити ідей морального змісту. Герберт Харт переконував, що право та мораль не слід змішувати, адже це різні соціальні інститути, що регулюють поведінку людей. Незважаючи на це, право та мораль будуть перетинатися незалежно від обставин, хоча частково, і будуть вирішувати одні й ті самі питання та займатися розв'язанням таких проблем. Незважаючи на це, мислитель застерігає, що «конкретних законів, які застосовуються в будь-якій правовій системі, повинні явно чи приховано містити посилання на мораль чи справедливість» [2, с. 101-102].

Складність взаємодії права та моралі виявляється в тому, що право не обмежується лише оцінкою людської поведінки. Право спрямоване на стимулювання до дій або попереджує їх. Яскравим представником таких ідей є В. Соловйов, який зазначив: «Право починається з духовних начал». Він вважає, що жити потрібно так, щоб у людському житті торжествували правда, справедливість, високі моральні цінності тощо. Усе це є не тільки в релігійних заповідях, етичних постулатах, а й самому праві – в силу самої природи права [4, с. 17].

Між право та мораллю існує тісний зв'язок. Право без моралі, як і мораль без права існувати не можуть. Деякі вчені вказують, що соціальна цінність є умовою ефективності права. Право, яке ґрунтується на моральних принципах, легше сприймається людьми і не потребує значної інтерпретації, також засобом забезпечення буде громадська думка та державний примус. У сучасному світі мораль є складовою права, бо коли право буде суперечити нормам суспільства, то його будуть порушувати й ігнорувати. Беззаконня, несправедливість, антигуманізм існує там, де право не виконує свою моральну функцію. Історія нам демонструє, що відсутність моральних принципів у праві веде до безправового забезпечення свобод.

Отже, між мораллю та правом існує великий зв'язок, який з першого погляду помітити не можливо. Мораль виступає як гармонійне поєднання норм добра та внутрішнього переконання індивіда, а право – це проміжна ланка між ідеальним добром та реальністю, тобто практичним втіленням ідеального.

Список використаної літератури:

1. Конвоєнко О. Співвідношення моралі та права з точки зору безумовного добра у філософії Вол. Соловйова. Слов'янськ. – 2014. – С. 145-148 / [Електронний ресурс]. Режим доступу - <http://skhid.com.ua/article/download/24660/22300>
2. Сердюк І. В. Філософські та методологічні проблеми права / Взаємодія права та моралі в історії філософсько-правової думки. – 2015. – С. 97-104 / [Електронний ресурс]. Режим доступу - http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Fmpp_2015_1-2_10.pdf
3. Ємланов О. М. Часопис Київського університету права / Право та мораль: співвідношення понять в контексті аналізу основних регуляторів суспільних відносин, чинників та наслідків їхнього регуляторного впливу. – 2011. – С. 89-93 / [Електронний ресурс]. Режим доступу - http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_4/89.pdf
4. Самолюк Ю. М. Теорія та історія апеляційного судочинства / Співвідношення права та моралі. – 2009. – С. 16-23 / [Електронний ресурс]. Режим доступу - <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13977/02-Samolyuk.pdf?sequence=1>
5. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал / Т. В. Гончарук, М. Л. Шумка // Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань. – Львів, 2011. – С. 215-222.
6. Шумка М. Л., Гурик М. І. Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька / М. Л. Шумка, М. І. Гурик // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Вип. 4(84). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 48-51.
7. Шумка М. Л. Морально-етичні виміри діяльності державного управління / Михайлина Леонівна Шумка // Україна і світ у третьому тисячолітті: політичні, економічні, правові та культурні виміри: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 13-14 березня 2015 року. У 2 частинах. – Одеса: ДВНЗ «Південноукраїнський педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського». Міжнародний Вишеградський Фонд, 2015. – Частина II. – 180 с. – С.172-175.